

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд: „Харалан Ангелов

– поетика и граждански идеи”,

Представен в процедура за придобиване на ОНС „Доктор”

Научна област 2. Хуманитарни науки;

Професионално направление 2.1. Филологии

Автор на труда: *Грета Хараланова-Разсуканова*

Вносител: проф. д.ф.н. Цветан Ракъовски

I. Представяне на научния труд. Първото впечатление от дисертацията е диспропорцията между научния обект (личността и творчеството на Харалан Ангелов) и огромния текст (над 440 с.), който го вмести. Бих казал дори, че дисертацията по свой си начин (като се завръща постоянно към едни и същи изводи) смазва и скрива своя обект.

Следващата реакция на читателя на този труд се поражда от това как са проблематизирани важни литературноисторически хоризонти: поезията на Харалан Ангелов и актуалният канон (това са 3 канонични силуета – възрожденски, краевековен и модернистичен), прилики и различия с канона, поезия и социален контекст, реминисценции с модернистични контексти и пр. Но има и трета страна сред ефектите от четенето на труда на Грета Разсуканова – това е Приложението към гл. V – непубликувани 11 текста на Харалан Ангелов. И като се има предвид, че той няма издадена

книга приживе, става дважди по-ценно усилието на докторанта да извади наяве и спаси от забравата поне част от и без това разпиляното творчество на този автор. А то действително е разпиляно във времето и неговите културни ниши.

II. Приносни моменти в дисертацията. Дисертацията се състои от Увод, пет глави (в последната е включено и Приложение), както и Заключение и Библиографска справка на повече от 20 с. (над 200 източника). Действително ценното и (литературноисторически погледнато) приносното са Първа и Втора глава (до 245 с.). Те наистина се занимават с „поетика“, както сочи и заглавието на този труд – с отношенията на влизане и излизане от контекстите на литературния процес от края на 60-те години на XIX в. и след това. Нататък, в III, IV и V глава, текстът на дисертацията отваря блендата на научната проблематика – вместо литературоведски и поетологически, акцентите стават други: те се преместват върху историята на следосвободенска България, върху социокултурните особености на живота в нея и ролята на Харалан Ангелов в тях.

Дисертацията оформя личността и поезията на Харалан Ангелов като част от българските литературноисторически сюжети – това, че в действителност неговото място е по-скоро маргинално, няма как да го изключи от тях. Друг – и то важен – е въпросът: ако тази поезия остава в корпуса си странична, но и неиздадена (а това значи – непозната), кой тогава е реалният неин рецепиент? Това питане е важно, защото поезията (литературата въобще) все пак е социална дейност и не е все едно дали тя има рецепция, или остава недокосната, непрочетена – а това значи и без функции.

Причините за неканоничното място на този автор, както и за неговата маргиналност – казва Грета Разсуканова – са в неговата несистемност, дори антисистемност. Той не споделя тематичните хоризонти на зрялата възрожденска поезия, в неговата художествена структура липсват и патосът на пожеланата свобода, но и трагиката на готовия да се жертва („пред олтара на родината“) неистов човек, живеещ на границата между Днес и Утре.

В неговите стихове доминират образи, настроения и мотиви, които говорят за интересен, но някак подранил модернизъм – нощта и нощните емоции (самота, разочарование), мракът в душата, феноменът на изоставения човек, усещане за някаква космична захвърленост – това са онези странни и нехарактерни за Възрожденското време поетичности, които подсказват за времева антиципация. Поезията на Харалан Ангелов сякаш изпреварва българския модернизъм (символизъм, неоромантизъм) с повече от четвърт век. И подобно развитие става въпреки просвещенско-революционния канон, заформил се особено в 70-те г. на XIX век.

Тази литературноисторическа антиципация присъединява Харалан Ангелов към д-р Кръстевите „млади“ и то без да е бил дори за миг в силуета на „старите“. Подобно прекрачване на процесуални и методологически граници не ми е известно да е правил друг български автор.

Напълно уместно Грета Разсуканова търси и открива контекстуални следи, по-скоро предварителните, антиципиращи белези от бъдещата модерна българска поезия – правят впечатление сравнителните прочити между Харалан Ангелов и Яворов, Н. Лилиев, Дебелянов, че дори и сравнението със Смирненски изглежда

уместно. В този смисъл (или поради тези сравнителни четения) докторантът е пропуснал да отбележи и коментира разликите – онези невъзможни хоризонти, които няма как да бъдат преодоляни. Става дума за мрака, нощното и самотата – в поезията на Харалан Ангелов те си остават немотивирани. Няма и следа от яворовските комплекси за вината, т. е. няма го силуетът на виновния човек, усетил майчината (отечествена) прокоба, няма я визията „чудовищна жена“, нито „дете“, които мотивират образите на трагичната любов, няма го и дълбоко психологизиращият мотив „без път“, който да обясни лутането като екзистенциално състояние на литературния човек.

Тези отсъствия са важни, защото иначе няма как да се развие каквото и да е модернизъм, без да се формира декадентската роля на отчуждения Аз. Но пък да се говори за (подранил) декаданс при Харалан Ангелов е несериозно.

В този смисъл – не разбирам защо докторантът избягва понятието „сентиментализъм“. Дали ще го наречем „ранен“, или същински – няма разлика. Защото Харалан Ангелов се държи като истински сентиментален поет. Ще отбележа най-важните му черти: религиозни мотиви, любовни и интимни тоналности, развити на фона на активни пейзажни образи, както и подчертана умозрителност, която ще внесе доза философичност. Този комплекс от характерни особености на сентиментализма откриваме процесуално най-напред в поезията на Х. Ангелов.

И друго важно нещо, което тази дисертация пропуска – на различни места дисертацията твърди, че стиховете на този автор съвсем не са връх, нито уникални, нито кой знае колко сръчни. А

би могло тук да се коментира (съвсем професионално, Разсуканова доказва, че го може) именно слабият поетически изказ, да се анализира структурната разбалансираност, композиционните несъвършенства и пр. След като едно творчество е наречено извънканонично, редно е да се коментира точно това – защо, с какво и как тази поезия не влиза в канона.

Дисертацията на Грета Разсуканова е постигнала набеязаните в началото цели. Ще поставя някои акценти. Важен е жестът да се разархивират две трудоемки книги – на Стилиян Чилингиров (1914) и на Борис Йоцов (1934). Предвид 1904 г., когато Харалан Ангелов умира, е ясно, че това са юбилейни антологии или книги с „избрано“. Дисертацията ползва текстовете на поета от тях. Но и надгражда, публикувайки текстове, които досега са били неосветени.

Докторантът отделя нарочно внимание на пейзажа, на природата като образ и рефлексия. В този интерпретативен акцент вярно са посочени литературната култура на Харалан Ангелов – той е поет, вероятно един от първите новобългарски автори, които форматират интимното в жанрове като сонет, елегия, миниатюра. Това са сериозни, „високи“ лирически жанрове, които тепърва има да укрепват в литературния процес на краевековна България. Но в интерес на коректността Грета Разсуканова обръща внимание и на диалозите и еклогите, оставени от нашия поет. С първия жанр той казва, че е целокупен автор на Възраждането. С втория – че има усет за чистите класически поетически форми.

Втората глава с право се оказва центърът на дисертацията. В нея са изведени връзките на Харалан Ангелов с поетическата

системност на възрожденската ни поезия – мотивът „прощаване“, образът на майката (двойката Майка и Син), топосът „тъмница“, човекът без родината (заточеникът) и пр. За разлика от тези системни знаци в поезията на Ботев, Чинтулов, Жинзифов, при Харалан Ангелов е несигурен, дори липсва образът на родното и свързаните с него драматични контексти. Литературният човек при него си остава емблема на собствения си разтерзан Аз, самотен и себевгледан в руините на съзнанието си.

III. Забележки. Коментираният до тук особености на труда са гледна точка на рецензента. Но не и забележки. Бих посочил една, според мен – важна забележка. Всяка глава и подглава се приключва с „изводи“. Всеки от тях е поне по 10 страници. Този свръхобем е довел до досадни повторения. Те трябва да се избегнат, ако докторантът мисли да издаде своя труд – аз лично препоръчвам това да стане.

IV. Заключение.

Като имам пред очи огромната откривателска, изследователска и литературноисторическа работа, която е свършила Грета Разсуканова, с убеденост гласувам „ЗА“ да ѝ бъде присъдена научната степен „доктор“.

11 август 2021 г.

Благоевград

Рецензент: . . . . .

(проф. д.н. Цв. Ракъовски)